

**Από τις λέξεις
στο κείμενο
και από το κείμενο
στις λέξεις**

ΔΡ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ Σ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

& ERC-2023-StG Grantee (Project No 101115022)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑ

«Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης το λεξιλόγιο μιας γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (**εννοιολογικό, σημασιολογικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό** κ.λ.π), και τού οποίου τα διδάγματα εφαρμόζει η λεξικογραφία»

(Γ. Μπαμπινιώτης 2005, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, σ. 1002)

Πολυδιάστατη μελέτη των λέξεων

Εννοιολογικό πλαίσιο (συμφραζόμενα, συγκεκριμένο): το σύνολο εννοιών και καταστάσεων που περιβάλλουν μια οντότητα και την καθορίζουν φυσικά ή εννοιολογικά. Η ίδια οντότητα εκτός του εννοιολογικού της πλαισίου πιθανώς αποκτά διαφορετικά νοήματα και μεταδίδει διαφορετικές παραστάσεις.

*γλωσσικό πλαίσιο (linguistic context): οι σχέσεις ανάμεσα στις λέξεις, φράσεις, προτάσεις και τις παραγράφους (**deictic, co-text, collocation**).

*πλαίσιο καταστάσεων (situational context): το περιβάλλον, χρόνος και χώρος του κειμένου, σχέσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες.

*πολιτιστικό πλαίσιο (cultural context): πολιτισμός, ήθη και έθιμα της εποχής. «*Language is a social phenomenon....language can not avoid being influenced by all these factors like social role, social status, sex and age, etc*» (p. 877).

(Song, L. 2020, "The Role of Context in Discourse Analysis", *Journal of Language Teaching and Research* 1.6, pp. 876-879)

Πολυδιάστατη μελέτη των λέξεων

Σημασιολογία: Ο κλάδος που εξετάζει ό,τι έχει σχέση με τη σημασία: τα διάφορα είδη τής σημασίας (λεξική, γραμματική, προτασιακή, κειμενική), τις ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις (συνωνυμίας, αντωνυμίας κλπ), την ανάλυση τής σημασίας, τη μεταβολή τής σημασίας, τη σχέση τής σημασίας με τα άλλα επίπεδα τής γλώσσας (γραμματική, σύνταξη, φωνολογία) και με τις πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας (πραγματολογία) (βλ. Μπαμπινιώτης 2005, σ. 1586)

Φωνολογία: «ο κλάδος που εξετάζει τους φθόγγους μιας γλώσσας από τη λειτουργική τους πλευρά, δηλ. ως σύστημα αντιθέσεων, ως ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες (φωνήματα), η παρουσία ή απουσία των οποίων σε ορισμένο περιβάλλον λέξεως διαφοροποιεί τη σημασία της λέξης: λειτουργική / συγχρονική / διαχρονική [φωνολογία]» (Μπαμπινιώτης 2005, σ. 1917)

Πολυδιάστατη μελέτη των λέξεων

Μορφολογία: «Η επιστημονική μελέτη των μορφημάτων, και ειδικότερα το τμήμα της γραμματικής ανάλυσης της γλώσσας, που εξετάζει τον σχηματισμό των λέξεων και κυρίως τις γραμματικές κατηγορίες της κλίσης (‘κλιτική μορφολογία’) καθώς και της παραγωγής και της σύνθεσης (‘λεξική/παραγωγική μορφολογία’)» (βλ. Μπαμπινιώτης 2005, σ. 1122)

Σύνταξη: «η συντακτική δομή μιας γλώσσας, οι τρόποι (κανόνες) κατά τους οποίους οι λέξεις (οι γλωσσικές πληροφορίες) συν-τάσσονται, συν-δέονται μεταξύ τους, για να σχηματίσουν φράσεις...προτάσεις...περιόδους κ.λπ» (Μπαμπινιώτης 2005, σ. 1711)

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΟΡΜΟΥ

Ενότητα 3: Οι άνθρωποι ως παιδαγωγοί

Μηχανιστική εκμάθηση λεξιλογίου

Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδῶς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἶ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἶ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῶζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, **ζημίαν** δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, **ἰσχυρὰν** δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

Ξενοφῶντος *Ἀγησίλαος* 7.2-3

Λεξιλόγιο

ὁρῶ= βλέπω

ἠγοῦμαι= νομίζω, θεωρώ

νεώτερόν τι ποιῶ= κάνω ανατρεπτικές ενέργειες

εἰδῶς< μετοχή του ρήματος οἶδα= γνωρίζω

τὸ κρατεῖσθαι= η υποταγή

διάφορος= πολιτικός αντίπαλος

προσφέρομαι= συμπεριφέρομαι

λοιδοροῦμαι +τινά+ἐπί τινι= χλευάζω, κοροϊδεύω κάποιον για κάτι

παρίσταμαι (τινι) εἰ...= συμπαραστέκομαι σε κάποιον αν...

ζημίαν τίθημι εἰ...= θεωρώ απώλεια αν...

ἀπόλλυμι= χάνομαι, πεθαίνω

δῆλος εἰμί= εἶμαι φανερός

εὐδαίμων= ευτυχής

λογίζομαι= σκέπτομαι, θεωρώ

σωφρονῶ= συμπεριφέρομαι συνετά

1. ΔΙΝΩ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ποιος λοιπόν θα ήθελε να μην πειθαρχεί στους νόμους, τη στιγμή που έβλεπε να πειθαρχεί ο βασιλιάς; Και ποιος θα επιχειρούσε να επιφέρει με τη βία κάποια πολιτική αλλαγή, επειδή πίστευε ότι έχει λιγότερα απ' όσα δικαιούται, όταν ήξερε ότι ο βασιλιάς κυβερνά σύμφωνα με τους νόμους; Ο ίδιος ακόμη και στους πολιτικούς του αντιπάλους φερνόταν όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. Τους μάλωνε από τη μια για τα λάθη τους, τους επαινούσε όμως από την άλλη, αν έκαναν κάτι καλό, τους βοηθούσε σε περίπτωση που τους ερχόταν κάποιο κακό, χωρίς να θεωρεί εχθρό κανέναν συμπολίτη του, και επιθυμούσε όλους να τους επαινεί, γιατί είχε τη γνώμη ότι είναι όφελος για την πατρίδα να είναι όλοι ζωντανοί και το θεωρούσε απώλεια, αν πέθαινε έστω και ένας ασήμαντος. Πράγματι λογάριάζε ότι η πατρίδα θα είναι πάντα ευτυχισμένη (θα διοικείται πάντα σωστά), αν οι συμπολίτες του συνέχεια τηρούν με ηρεμία τους νόμους και ισχυρή, όταν οι Έλληνες κρίνουν με σύνεση τα πράγματα. (Μτφρ. Π. Βλαχάκος & Γ.Α. Ράπτης. 2003. *Ξενοφώντος Αγησίλαος*, Αθήνα)

Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἔλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἴ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῶζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, **ζημίαν** δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, **ἰσχυρὰν** δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΛΕΞΕΩΝ: ΝΕ → ΑΕ → ΝΕ

Ο ίδιος ακόμη και στους **πολιτικούς του αντιπάλους** φερνόταν όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. Τους μάλωνε από τη μια **για τα λάθη τους**, τους επαινούσε όμως από την άλλη, αν έκαναν κάτι καλό, **τους βοηθούσε** σε περίπτωση που τους ερχόταν κάποιο **κακό**, χωρίς να θεωρεί εχθρό κανέναν συμπολίτη του, και επιθυμούσε όλους να τους επαινεί, γιατί είχε τη γνώμη ότι είναι όφελος για την πατρίδα να είναι όλοι ζωντανοί και το θεωρούσε **απώλεια**, αν πέθαινε έστω και ένας ασήμαντος. (Μτφρ. Π. Βλαχάκος & Γ.Α. Ράπτης, 2003. *Ξενοφώντος Αγησίλαος*, Αθήνα)

Τίς γάρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὀρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδῶς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράττοιεν, παρίστατο δ' εἴ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, **ζημίαν** δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, **ἰσχυρὰν** δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

Ξενοφώντος *Αγησίλαος* 7.2-3

2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΛΕΞΕΩΝ

(που χρησιμοποιούνται και σήμερα)

ΝΕ → ΑΕ → ΝΕ

πολιτικούς του αντιπάλους → διαφόρους

για τα λάθη τους → ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν

τους βοηθούσε → παρίστατο

κακό → συμφορά (σύνδεση με διδασκαλία της γραμματικής στην ενότητα, α' κλίση)

απώλεια -> ζημίαν (σύνδεση με διδασκαλία της γραμματικής στην ενότητα, α' κλίση)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

τα λάθη τους → ἀμαρτήμασιν

◆ Φωνολογικό + φωνητικό

- ἄ (δασεία) (~ *historia, history, histoire*)
- διάκριση μακρών και βραχέων (σύντομων) φωνηέντων (προφορά) (*ship* ~ *sheep* / βῆ βῆ)

◆ Μορφολογικό

παράγ. λ. ἀμαρτάνω + παρ. επίθ. -μα (βλ. Χ. Συμεωνίδης – Γ. Ξενής – Α. Φλιάτουρας 2007, σ. 34).

[σύνθ. λ. στερ. ἄ- + *μερ- (μείρομαι, μόρος) + παρ. επίθ. -άνω, δηλ. *ἀμορτάνω > ἀμαρτάνω

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

τα λάθη τους → ἀμαρτήμασιν

◆ Σημασιολογικό

- Ανατρέξτε σε λεξικά ΑΕ (βλ. Liddell & Scott στην «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα ή/και Χ. Συμεωνίδης – Γ. Ξενής – Α. Φλιάτουρας 2007):

ἀμάρτημα, -ατος, τὸ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ

λάθος: γνώμης ἀμάρτημα = λάθος στην κρίση.

ΝΕ αμάρτημα.

[παράγ. λ. ἀμαρτάνω + παρ. επίθ. -μα].

ἀμαρτία, -ας, ἡ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ

1. λάθος: ἀμαρτία δόξης = λάθος στην κρίση.

2. με τη θρησκευτική σημ. αμαρτία.

(Χ. Συμεωνίδης – Γ. Ξενής – Α. Φλιάτουρας 2007, σ. 34)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

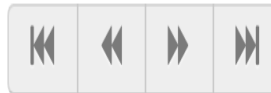
τα λάθη τους → ἀμαρτήμασιν

◆ Σημασιολογικό

- Ανατρέξτε σε λεξικά ΑΕ (βλ. Liddell & Scott στην «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα ή/και Χ. Συμεωνίδης – Γ. Ξενής – Α. Φλιάτουρας 2007):

Αποτελέσματα για: "ἀμάρτημα"

Βρέθηκε 1 λήμμα

ἀμάρτημα, -ατος, τό (ἀμαρτάνω), 1. αποτυχία, λάθος, σφάλμα, αμαρτία, σε Σοφ., Πλάτ. 2. σωματικό ελάττωμα, αναπηρία, στον ίδ.

(Liddell & Scott 2007)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Σημασιολογικό

• Ανατρέξτε σε λεξικά ΑΕ

- Επιστροφή στο κείμενο -> αναζήτηση κειμενικής σημασίας

πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἶ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἶ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῶζεσθαι δὲ

για τα λάθη (τους) → ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν

ἐπὶ ΠΡΟΘΕΣΗ

A. με γενική δηλώνει

1. τόπο **α.** επάνω: *ἐπὶ γῆς*. **β.** προς: *ἔπλεον ἐπὶ Λέσβου* = ἐπλεαν προς τη Λέσβο.

2. χρόνο κατά, επί: *ἐπὶ τοῦ προτέρου πολέμου* = κατά τον προηγούμενο πόλεμο.

3. με γενική προσώπου ενόπιον, μπροστά σε: *ἐπὶ μαρτύρων, ἐπὶ δικαστοῦ*.

4. επικεφαλής: *ὁ ἐπὶ τῶν ἵππων* = ο αρχηγός του ιππικού.

B. με δοτική δηλώνει

1. επάνω: *ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς*.

2. κοντά, πλησίον: *πόλις ἐπὶ τῇ θαλάσση*.

3. αιτία εξαιτίας, για: *ἠσχύνοντο ἐπὶ τοῖς κοινοῖς ἀμαρτήμασιν* = ντρέπονταν για τις κοινές αποτυχίες.

4. σκοπό για να: *ἐπὶ τῷ κερδαίνειν πᾶν ἂν οὗτος ποιήσειε* = αυτός θα έκανε τα πάντα για

(Συμεωνίδης – Ξενής – Φλιάτουρας 2007, 110)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Σημασιολογικό

- Ανατρέξτε σε λεξικά ΑΕ
- Επιστροφή στο κείμενο → αναζήτηση **κειμενικής σημασίας**

ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις
(βλ. συνώνυμα, αντώνυμα, παράγωγα)

παράγ. άμαρτία, άμαρτωλός, ήμαρτημένως

σύνθ. άναμάρτητος

(Συμεωνίδης – Ξενής – Φλιάτουρας 2007, 34)

σχηματισμός προτάσεων (πολλαπλές ασκήσεις, π.χ. συμπλήρωση κενών, αντιστοίχιση, καταγραφή μέσα από εξέταση κειμένων)

- τοῦ σκοποῦ άμαρτάνω = αστοχώ στον στόχο μου
- γνώμης άμαρτάνει καί οὐκ αἰσθάνεται = αστοχεῖ στην κρίση του και δεν το αντιλαμβάνεται
(σχολιασμός γενικής) **σύνδεση με διδασκαλία του συντακτικού στην ενότητα, αντικείμενο)**
- ἄκοντες άμαρτάνομεν = κάνουμε λάθος χωρίς τη θέλησή μας
- γνώμης άμάρτημα / άμαρτία δόξης = λάθος στην κρίση (σχολιασμός γενικής)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Σημασιολογικό (σχολιασμός γενικής) → Συντακτικό

πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἶ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἶ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῶζεσθαι δὲ

ἐλοιδορεῖτο ... ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν

εξυβρίζω, επιπλήττω

!NE: μόνο εξυβρίζω

αιτία = για τα λάθη τους

ΑΕ → ΝΕ → ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Σημασιολογικό

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Αφόρμηση: ως παράδειγμα χρησιμοποιώ τη λέξη «έλοιδορεῖτο».
- Εξοικείωση των μαθητών με τα λεξικά στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: ΑΕ (Liddell & Scott), ΜΕ (Επιτομή Λεξικού Κριαρά), ΝΕ (Τριανταφυλλίδη).

λοιδορέω, μέλ. λοιδορήσω, αόρ. έλοιδώρησα, παρακ. λειλοδώρηκα — Μέσ., μέλ. λοιδορήσομαι, αόρ. έλοιδορησάμην — Παθ., αόρ. έλοιδορήθην, παρακ. λειλοδώρημαι (λοιόδωρος)· I. υβρίζω, προσβάλλω, κατηγορώ, κακολογώ, προπηλακίζω, σε Ηρόδ., Αττ.· επιπλήττω, σε Ξεν. — Μέσ., μιλώ δηκτικά, μιλώ υβριστικά (ο ένας για τον άλλον), σε Αριστοφ. II. το λοιδοροῦμαι χρησιμ. και ως αποθ. με δοτ., μιλώ υβριστικά εναντίον κάποιου, σε Αριστοφ., Ξεν.· με σύστ. αντ., πάντα τὰ αἰσχρὰ λοιδορέονται, μεταχειρίζονται κάθε είδους απρεπείς κατηγορίες, σε Ηρόδ.

λοιδορία η. α) Χλεύη, εμπαιγμός: (Διήγ. παιδ. 777)· β) μομφή, κακολογία: (Ντελλαπ., Ερωτήμ. 2659).
[αρχ. ουσ. λοιδορία. Η λ. και σήμ. λόγ.]

λοιδορώ [λιδορό] -οῦμαι P10.9: (λόγ.) συμπεριφέρομαι απέναντι σε κτ. κατά τρόπο άπρεπο, προσβλητικό, υβριστικό· χλευάζω, κοροϊδεύω, κακολογώ κτ.

[λόγ. < αρχ. λοιδορῶ]

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Σημασιολογικό

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Άσκηση βιογράφησης των λέξεων: **ἀμάρτημα**

ἀμάρτημα, -ατος, τό (ἀμαρτάνω), 1. αποτυχία, λάθος, σφάλμα, αμαρτία, σε Σοφ., Πλάτ. 2. σωματικό ελάττωμα, αναπηρία, στον ίδ.

αμάρτημα το· *αμάρτημαν*. 1) Παράβαση του θείου νόμου, των εντολών της θρησκείας: από τα αμαρτήματα ελεύθερος ευρέθη (Ιστ. Βλαχ. 1366). 2) (Προκ. για ιατρική θεραπεία) σφάλμα: (Ασσίζ. 185¹⁸). 3) Παρανομία, αδίκημα: φόνον ού έτερον αμάρτημα (Ασσίζ. 468³⁰). [αρχ. ουσ. *αμάρτημα*. Η λ. και σήμ.]

αμάρτημα το [amártima] [O49](#) : παράβαση ορισμένου θρησκευτικού ή εκκλησιαστικού κανόνα· αμαρτία: *Κάνω ένα ~. Βαρύ ~. Εξομολογούμαι / συγχωρούνται τα αμαρτήματά μου. Προπατορικό* ~ και ως ΦΡ. Θανάσιμο* ~. || (επέκτ.) για οποιαδήποτε παράβαση αρχών, κανόνων κτλ.· (πρβ. σφάλμα, λάθος): Κάθε νεωτερισμό τον θεωρούσαν ~ και ιεροσυλία. Το μοναδικό μου ~ είναι ότι σου είχα απόλυτη εμπιστοσύνη.*

[ελνστ. *ἀμάρτημα*, αρχ. σημ.: `αποτυχία´]

Οι μαθητές καλούνται να δώσουν συγκεκριμένα παραδείγματα από το ηλεκτρονικό σώμα (corpus) των παρατιθέμενων κειμένων στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα.

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

* γλωσσικό πλαίσιο: **deictic, co-text, collocation.**

Δείξη: προσωπική – χωρική - χρονική

«Ποιος λοιπόν θα ήθελε να μην πειθαρχεί στους νόμους, τη στιγμή που έβλεπε να πειθαρχεί ο βασιλιάς; Και ποιος θα επιχειρούσε να επιφέρει με τη βία κάποια πολιτική αλλαγή, επειδή πίστευε ότι έχει λιγότερα απ' όσα δικαιούται, όταν ήξερε ότι ο βασιλιάς κυβερνά σύμφωνα με τους νόμους; Ο ίδιος ακόμη και στους πολιτικούς του αντιπάλους φερνόταν όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. **Τους μάλωνε από τη μια για τα λάθη τους**, τους επαινούσε όμως από την άλλη, αν έκαναν κάτι καλό»

Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδῶς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἶ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἶ τις **συμφορὰ** συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, **ζημίαν** δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἕσσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, **ἰσχυρὰν** δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

* γλωσσικό πλαίσιο: **deictic, co-text, collocation.**

προσωπική δείξη: Ποια λέξη φανερώνει το άτομο που ενεργεί (υποκείμενο); Ποιο είναι αυτό το άτομο;

Τους μάλωνε από τη μια για τα λάθη τους...

έλοιδορ**εῖτο** μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν

Χωρική δείξη: Γλωσσικά στοιχεία που φανερώνουν τον τόπο;

Χρονική δείξη: Γλωσσικά στοιχεία που φανερώνουν τον χρόνο;

(ἐ-λοιδορέ-ετο → παρατατικός ΜΦ (ενεργητική σημασία) → εξακολουθητική πράξη → συνήθεια στο παρελθόν) (σύνδεση με διδασκαλία της γραμματικής στην ενότητα, παρατατικός)

co-text (συγκείμενο)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

* **γλωσσικό πλαίσιο: co-text (συγκείμενο)** → εξετάστε τις προτάσεις που προηγούνται και ακολουθούν και υπογραμμίστε άλλες εξακολουθητικές ενέργειες.

*Ο ίδιος ακόμη και στους πολιτικούς του αντιπάλους **φερνόταν** όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. Τους **μάλωνε** από τη μια για τα λάθη τους, τους **επαινούσε** όμως από την άλλη, αν **έκαναν** κάτι καλό, τους **βοηθούσε** σε περίπτωση που τους **ερχόταν** κάποιο κακό, χωρίς να **θεωρεί** εχθρό κανέναν συμπολίτη του, και **επιθυμούσε** όλους να τους επαινεί, γιατί **είχε τη γνώμη** ότι είναι όφελος για την πατρίδα να είναι όλοι ζωντανοί και το **θεωρούσε** απώλεια, αν πέθαινε έστω και ένας ασήμαντος.*

ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῶζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο.

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

* **γλωσσικό πλαίσιο: co-text (συγκείμενο)** → εξετάστε τις προτάσεις που προηγούνται και ακολουθούν και υπογραμμίστε άλλες εξακολουθητικές ενέργειες.

*Ο ίδιος ακόμη και στους πολιτικούς του αντιπάλους **φερνόταν** όπως ένας πατέρας στα παιδιά του. Τους **μάλωνε** από τη μια για τα λάθη τους, τους **επαινούσε** όμως από την άλλη, αν **έκαναν** κάτι καλό, τους **βοηθούσε** σε περίπτωση που τους **ερχόταν** κάποιο κακό, χωρίς να **θεωρεί** εχθρό κανέναν συμπολίτη του, και **επιθυμούσε** όλους να τους επαινεί, γιατί **είχε τη γνώμη** ότι είναι όφελος για την πατρίδα να είναι όλοι ζωντανοί και το **θεωρούσε** απώλεια, αν πέθαινε έστω και ένας ασήμαντος.*

*ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας **προσεφέρετο**. **ἐλοιδορεῖτο** μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, **ἐτίμα** δ' εἴ τι καλὸν **πράττειεν**, **παρίστατο** δ' εἴ τις συμφορὰ **συμβαίνοι**, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα **ἠγούμενος** πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας **ἐθέλων**, σῶζεσθαι δὲ πάντας κέρδος **νομίζων**, ζημίαν δὲ **τιθεῖς** εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο.*

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

***γλωσσικό πλαίσιο: collocation (σύναψη)** → εξετάζουμε τη λέξη *ἀμαρτήμασι* μαζί με τη λέξη *έλοιδορεῖτο*, για να καθορίσουμε πλήρως τη σημασία της στο συγκεκριμένο κειμενικό περιβάλλον. Ο συνδυασμός των δύο δηλώνει τον παιδαγωγικό ρόλο της επίπληξης με στόχο τη βελτίωση των ηθών (πβλ. σχέση γονιού και παιδιού, συνδυασμός επίπληξης και επαίνου).

Συγκείμενο + λεξιλογική σύναψη
(ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ)

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
(situational context)

(το περιβάλλον, τόπος και χρόνος,
σχέσεις συμμετεχόντων κτλ).

(σχολικό εγχειρίδιο): «Στο έργο *Άγησίλαος ο Ξενοφών*, αναφερόμενος στον Σπαρτιάτη βασιλιά, κάνει μνεία στον παιδευτικό χαρακτήρα της ηγετικής μορφής του. Παρουσιάζει, συγκεκριμένα, παραδείγματα με τα οποία τεκμηριώνει τον βαθμό στον οποίο ο *Άγησίλαος* ήταν παιδαγωγός».

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

(situational context)

(σχολικό εγχειρίδιο): «Στο έργο Ἀγησίλαος ο Ξενοφών, αναφερόμενος στον Σπαρτιάτη βασιλιά, κάνει μνεία στον παιδευτικό χαρακτήρα της ηγετικής μορφής του. Παρουσιάζει, συγκεκριμένα, παραδείγματα με τα οποία τεκμηριώνει τον βαθμό στον οποίο ο Ἀγησίλαος ήταν παιδαγωγός». → ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΟ

ΚΕΙΜΕΝΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ:

- Ἀγησίλαος: υποκείμενο (δείξη - πρόσωπο)
- Χρήση γραμματικών τύπων που δηλώνουν επανάληψη (εγκώμιο) (δείξη - χρόνος / co-text)
- Έμφαση στον παιδευτικό χαρακτήρα της μορφής του → ερώτηση: ποιες άλλες λέξεις δηλώνουν κάτι τέτοιο (μερικό → όλο); βλ. πατήρ, έλοιδορείτο, έτίμα, παρίστατο, έπαινεϊν, σώζεσθαι κτλ. (collocation)

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ:

- Αγησίλαος: υποκείμενο
  - Χρήση γραμματικών τύπων που δηλώνουν επανάληψη (εγκώμιο – εξοικείωση μαθητών με το λογοτεχνικό είδος του εγκωμίου).
  - Έμφαση στον παιδευτικό χαρακτήρα της μορφής του → ερώτηση: ποιες άλλες λέξεις δηλώνουν κάτι τέτοιο (μερικό → όλο); βλ. πατήρ, έλοιδορεῖτο, έτίμα, παρίστατο, έπαινεῖν, σώζεσθαι κτλ.
- ↓
- Με βάση τους πιο πάνω άξονες → εξέταση παράλληλου/ων κειμένου/ων (π.χ. βλ. σχολικό εγχειρίδιο):

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Στο απόσπασμα προσδιορίζονται τα χαρακτηριστικά που πρέπει, κατά τη γνώμη του ~~Πλουτάρχου~~, να έχει ο σωστός δάσκαλος.

Δεῖ δὲ τὸν σπουδαῖον παιδαγωγὸν τοιοῦτον εἶναι τὴν φύσιν, οἷόσπερ ἦν ὁ Φοῖνιξ ὁ τοῦ Ἀχιλλέως παιδαγωγός. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον καὶ κυριώτατον τῶν εἰρημένων ἔρχομαι φράσων· διδασκάλους γὰρ ζητητέον τοῖς τέκνοις οἱ καὶ τοῖς βίοις εἰσὶν ἀδιάβλητοι καὶ τοῖς τρόποις ἀνεπίληπτοι καὶ ταῖς ἐμπειρίαις ἄριστοι· πηγὴ γὰρ καὶ ρίζα καλοκαγαθίας τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας. Καὶ καθάπερ τὰς χάρακας τοῖς φυτοῖς οἱ γεωργοὶ παρατιθέασιν, οὕτως οἱ νόμιμοι τῶν διδασκάλων ἐμμελεῖς τὰς ὑποθήκας καὶ παραινέσεις παραπηγνύουσι τοῖς νέοις, ἵν' ὀρθὰ τούτων βλαστάνῃ τὰ ἦθη.

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

(situational context)

- Το έργο αναφέρεται στον βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαο Β', ο οποίος έζησε περίπου από το 440 π.Χ. μέχρι το 360 π.Χ.
- Υπήρξε βασιλιάς της Σπάρτης από το 399 π.Χ. (περίπου) μέχρι το 360 π.Χ.
- Ο Ξενοφών συνέθεσε τον *Άγησίλαο* καθώς ήταν προσωπικός φίλος και συμπολεμιστής του βασιλιά της Σπάρτης. Πρόκειται για ένα κείμενο κατεξοχήν εγκωμιαστικό, με έντονη ρητορικότητα και γεμάτο υπερβολικό θαυμασμό για τον σπουδαιότερο ηγεμόνα της Σπάρτης, το οποίο αποτελεί συνάμα και ένα από τα παλαιότερα έργα βιογραφικού χαρακτήρα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.
- Ο Ξενοφών προσδίδει σε αυτό έντονο διδακτικό τόνο, καθώς εξυμνεί και προβάλλει τις σκέψεις, τις ιδέες και τη δράση του Αγησιλάου μέσα από ένα αξιοσημείωτο ηθικό πρίσμα. Ο πρωταγωνιστής βασιλιάς προβάλλεται ως παράδειγμα προς μίμηση, ως φωτεινή μορφή του ελληνισμού και της ενωτικής πορείας του (~ **σύνδεση με το λεξιλόγιο**).

3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

◆ Εννοιολογικό

● ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (cultural context)

- 4ος αιώνας π.Χ. → ΑΤΟΜΟ / 5ος αιώνας π.Χ. → ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ, ΠΟΛΙΣ → **λογοτεχνικό είδος εγκωμίου** (πβλ. Ισοκράτης, *Εύαγόρας*, τέχνη, άλλα λογοτεχνικά είδη (π.χ. Νέα Κωμωδία)).

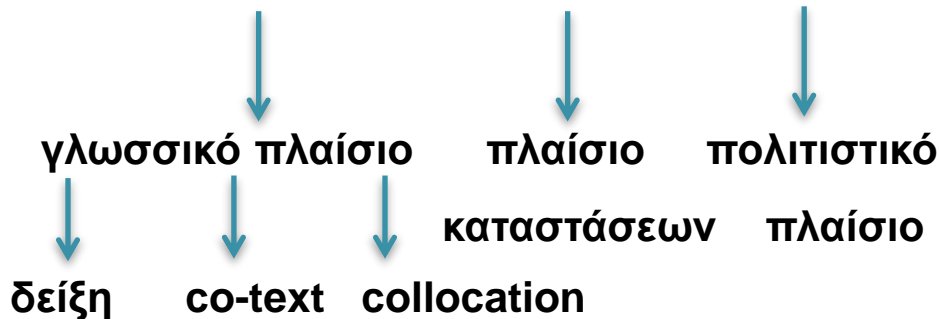
4. Ανακεφαλαίωση

ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

- Λεξιλόγιο - φωνητική/φωνολογία
- Λεξιλόγιο - μορφολογία
- Λεξιλόγιο - σημασιολογία
  - λεξική σημασία
  - κειμενική σημασία
  - ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις (π.χ. παράγωγα...
  - προτασιακή σημασία - σχηματισμός προτάσεων
  - μεταβολή σημασίας - σύνδεση με ΝΕ/άλλες γλώσσες

- Λεξιλόγιο - συντακτικό

- Λεξιλόγιο - ευρύτερο εννοιολογικό πλαίσιο

(προσωπική,
χρονική και χωρική)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ κ.κ.

Ενδεικτικός Προγραμματισμός 2024-2025

Αρχαία Ελληνικά Α΄ Λυκείου κ.κ.

Ενδεικτικός Προγραμματισμός 2024-2025

Α΄ Τετράμηνο (2 διδακτικές περιόδοι)

Ενδεικτικά κείμενα	Διδακτέα	Διδακτικές οδηγίες	ΔΕ/ΔΕ	Δ.Π.
<p>Ενότητα 3 Θέμα: Οι άνθρωποι ως παιδαγωγοί Κείμενο: Ξενοφώντας <i>Άγρσιλαος 7.2-7.3</i></p> <p>Κείμενο για προαιρετική επεξεργασία: Πλουτάρχου <i>Περί παιδων άγωγης, VII</i></p>	<p>Κατανόηση και απόδοση κειμένου στα Ν.Ε.</p> <p>Λεξιλογικά: άγω Έπιστημών επίσκεψις: Μαθηματικών προβλήματα</p> <p>Γραμματική: - Α΄ κλίση ονομάτων - Παρατατικός και αόριστος ενεργητικής και μέσης φωνής βαρύτονων φωνηεντολήκτων ρημάτων</p>	<p>Κείμενο 1, σελ. 39 - Ανάκληση της προϋπάρχουσας γνώσης για τον δημιουργό του κειμένου. - Οι μαθητές/μαθήτριες αποδίδουν το Κείμενο 1 στα Ν.Ε., αξιοποιώντας την κατά κόλα γραφή, το λεξιλόγιο του βιβλίου και τη γνώση τους για τους κύριους όρους της πρότασης. - Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις νοηματικές ερωτήσεις του Κειμένου 1, σελ. 39, και συζητούν ιδέες και νοήματα του κειμένου.</p> <p>Κείμενο 2, σελ. 42 - Αξιοποίηση του κειμένου με παράλληλη απόδοση στα Ν.Ε., κατά την κρίση του διδάσκοντος. Λεξιλόγιο - Γίνονται οι ασκήσεις, σελ. 45-47. - Επιλογή ασκήσεων ανάλογα με τον προσανατολισμό και τα ενδιαφέροντα των</p>	<p>Βλ. ενδεικτικές δραστηριότητες</p> <p>A1.1 A.2.1-A.2.3 B.1.2 Γ1-Γ5 Δ1-Δ3</p>	<p>10 δ.π.</p>

Τίς γάρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὄρων τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν ἠγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐτίμα δ' εἶ τι καλὸν πράττειεν, παρίστατο δ' εἶ τις **συμφορὰ** συμβαίνει, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἠγούμενος **πολίτην**, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, **ζημίαν** δὲ τιθεὶς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, **ἰσχυρὰν** δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν.

Ξενοφώντας *Άγρσιλαος 7.2-3*

5. Αποτελέσματα

- ✓ Κατάργηση της μηχανιστικής εκμάθησης του λεξιλογίου (πίνακες).
- ✓ Διεπιστημονικότητα – πολυτροπικότητα - διαθεματικότητα
- ✓ Στοχευμένη διδασκαλία λέξεων που χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα. Δεν είναι απαραίτητο να διδάσκω τα πάντα.
- ✓ Διδασκαλία του ανοίκειου μέσα από το οικείο (μετάφραση, ΝΕ κτλ).
- ✓ Αυτονόμηση μαθητή/λεξικογράφου (βιογράφηση λέξεων/πορεία στον χρόνο).
- ✓ Ανάδειξη της ιστορικής διάστασης και της κοινωνικής λειτουργίας της γλώσσας (~ μεταβολή σημασίας στον χρόνο και τον χώρο) - γλωσσική αυτογνωσία μαθητών.
- ✓ Λέξη → κείμενο → λέξη => ερμηνευτικός και διδακτικός μηχανισμός → ΑΕ λόγος ως ένα οργανωμένο δίκτυο σχέσεων (λέξη ~ μορφολογικές και συντακτικές δομές → κατασκευή κειμένου) + επικοινωνιακό πλαίσιο/ταυτότητα κειμένου
- ✓ Εξέταση λέξεων εντός συμφραζομένων (όχι αποπλαισιωμένες) και συμβολή στην κατανόηση του κειμένου (= αλληλεξάρτηση μορφής + περιεχομένου) και τη γνώση του ΑΕ πολιτισμού (λογοτεχνικό είδος, κοινωνία, ιστορία κτλ).